

EEN MERKWAARDIG „HANDBOEK”.

In 1846 verscheen bij Gebr. Muller te 's Hertogenbosch een
„Handboek

voor

Schoolopzieners, Gemeente-besturen, Plaatselijke Schoolcommissiën,
Commissiën van Toezigt, Onderwijzers en Onderwijzeressen
in de
Provincie Noord-Brabant.”

Het bevat de „Algemene Wetten en Besluiten aangaande het Lager Onderwijs”, benevens „Al de Provinciale Reglementen, Besluiten en Verordeningen, betreffende het Lager Schoolwezen in Noord-Brabant”. Het richt zich dus, in zijn functie van voorlichter, tot allen die direct en indirect bij het lager onderwijs zijn betrokken. Voor wat de rijkswetgeving en koninklijke besluiten betreft, geeft het geen nieuws. De schoolwetten van 1801, 1803 en 1806 kennen we uit Van Hoorn: De Nederlandse Schoolwetgeving voor het Lager Onderwijs, 1796-1907, (Groningen 1917), de koninklijke besluiten eveneens. Dat in 1814 nog gesproken wordt van „Besluit van den Souvereinen Vorst” is in overeenstemming met de historie. Wat dit „Handboek” opmerkelijk maakt is het inzicht dat het ons verschaft in de activiteiten van het provinciaal bestuur.

Van het aandeel dat de provinciale besturen in de eerste helft der negentiende eeuw hebben genomen in de verzorging van het lager onderwijs, is voorzover wij weten, in het algemeen weinig bekend.

A. H. Bergink verschaft in zijn *Schoolhygiëne in Nederland in de negentiende eeuw*,¹ op het in de titel aangegeven terrein enige informatie omtrent deze periode. De rol der provinciale besturen schijnt ons toe tweezijdig te zijn. Ze fungeren als doorgeefinstantie, maar althans voor het provinciaal bestuur van Noord-Brabant geldt, dat het ook eigen initiatieven neemt.

Een van de punten, die zowel „Zijne Excellentie den Heere Minister van Binnenlandsche Zaken” als Gedeputeerde Staten der Provincie

¹ We bespraken dit boekje in *Paedagogische Studiën* 1967, blz. 453.

Noord-Brabant hebben beziggehouden, blijkt, om nu maar op bovengenoemd terrein te blijven, inderdaad te zijn de schoolhygiëne. Bijzonder bezorgd hebben beide instanties zich betoond wat de doorvoering van de koepokinenting betref. Men weet dat de Engelse geneeskundige Edward Jenner in 1796 inenting van koepokstof bij mensen toepaste, met succes. Bergink vermeldt een K.B. van 1818 (blz. 15) en citeert vermoedelijk naar Van Hoorn, art. 5 van dit K.B.:

„Zodra de kinderziekte zich in een huis openbaart, zullen gene kinderen uit zodanig huis op enig school hoegenaamd mogen worden gezonden of toegelaten, zolang die besmetting duurt. Alle ouders, voogden of toezichthebbenden, alsmede de schoolhouders en schoolhouderessen zullen, ieder voor zoveel hun aangaat, voor de stipte uitvoering dezer, bepaling moeten zorg dragen.”

De auteur van het Handboek kent dit K.B. klaarblijkelijk niet. Maar als Van Hoorn het na zoveel jaren kon terugvinden, had het de samensteller van het Handboek niet mogen ontgaan. Van 1823 af toont hij zich op dit punt echter een nauwgezet historicus. Hij citeert een besluit van dit jaar, „houdende bepalingen ter bevordering der Koepokinenting” en wij citeren hem, althans slechts één zin, de considerans van het K.B.:

„De Gouverneur der Provincie *Noord-Brabant*, ontvangen hebbende ene missive van Z.E. den here Minister voor het Publieke Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën¹, van de 30e augustus j.l. no. 15, houdende kennisgeving, dat Z.M. is onderricht geworden, dat in sommige provinciën, alwaar de natuurlijke kinderziekte zelden meer heerst, zorgeloosheid of onverschilligheid ontstaat, omtrent de koepokinenting; dat Hoogstdezelve, door het geen, in het voorjaar, te *Amsterdam* met deze ziekte heeft plaats gevonden, op nieuw overtuigd is van de noodzakelijkheid, dat aan de bevordering dier heilzame kunstbewerking de hand worde gehouden, en dat, onder de tot dit doel strekkende middelen, het Zijne Majesteit behaagd heeft te bepalen, dat alle de onderwijzers en onderwijzeressen, reeds aanwezig of verder toe te laten, aan de belofte zullen worden onderworpen, van gene kinderen op hunne scholen te ontvangen, dan die voorzien zijn van het bewijs, dat zij de koepokinenting ondergaan, of de natuurlijke kinderziekte gehad hebben: — wordende de Gouverneur door welgemelden here Minister verzocht, om tot in het werk stellen van dat middel de nodige aanschrijvingen te doen.

Besluit:
enz.

¹ „Onderwijs” heeft klaarblijkelijk na 1818 een andere heer gekregen. Overigens een rammelende combinatie.

Het is niet „Den Haag”, maar 's Hertogenbosch dat deze zin geproduceerd heeft. Er schijnt onzekerheid te hebben bestaan over de interpretatie van het K.B. Althans een besluit van 1824 geeft nadere informatie: Er moet t.a.v. de *werkelijk ter schole gaande* kinderen „enige inschikkelijkheid” worden betracht. Een vrijwel onmiddellijk volgend besluit, gedateerd 1825, schrijft daarentegen weer straffere maatregelen voor; er moet op worden toegezien „dat gene kinderen op de naai- en breiwinkels en op de speel- en kinderschooltjes worden toegelaten, dan die van het hiervoor gemelde bewijs voorzien zijn”.

Een gevolg van dit wat onzeker beleid schijnt te zijn geweest, dat er „bij vele schoolonderwijzers nalatigheid” is ontstaan „in het opvolgen van de door hen afgelegde belofte”. Stedelijke en Plaatselijke besturen wordt in 1842 voorgeschreven „de hierin nalatige onderwijzers, aan hem Gouverneur kenbaar te maken”. Helaas wordt niet vermeld wat deze „nalatige onderwijzers” boven het hoofd hing.

Het is toch wel interessant, zo'n onbekend stukje provinciaal onderwijsbeleid, strijd om een stukje openbare gezondheidszorg, hier op het gebied van schoolhygiëne, op de voet te volgen. Het „Handboek” bevat ook enkele besluiten, betrekking hebbend op besmettelijke ziekten. Bij het eerste schijnt sprake te zijn van eigen provinciaal — of moet men schrijven Gouverneurlijk? — initiatief.

In 1826 verschijnt een besluit van de Gouverneur, „houdende aanschrijving tot het nemen van voorzorgen, ingeval van besmettelijke ziekten”. „Niet altoos (wordt) de voorzorg gebruikt, om de kinderen uit de met die ziekten besmette woningen, van de scholen verwijderd te houden, hetwelk voor de gezondheid der overige te school gaande kinderen, en der huisgezinnen waartoe de laatstbedoelde behoren, de nadeligste gevolgen kan hebben, welke het mitsdien nodig is, zo veel mogelijk voortekomen.”

In het volgend jaar, 1827 dus, verschijnt een nieuwe, thans Haagse, missive, „houdende mededeling van een reglement, strekkende om de verspreiding van hoofdzeer en andere huidziekten voor te komen.”

„Alle kinderen en jongelieden, welke door hoofdzeer, schurft of enige andere huidziekte zijn aangedaan, zullen tot aan derzelve volkomen herstelling, van de openbare scholen worden geweerd.” Genieten zij of hun ouders „uit enige armen-fondsen bedeling of onderstand”, dan zullen zij verplicht zijn, „zich te onderwerpen aan de geneeskundige behandeling van de geneesheer of heelmeeester, met de behandeling van minvermogenen belast”.

Men kan uit een boekje als dit veel bijzonderheden halen, die voor de kennis van onze onderwijsgeschiedenis in ruimere zin toch niet zonder betekenis zijn. We hebben dit op één punt willen illustreren, op het gebied der schoolhygiëne. Maar het boekje is ook gericht tot Schoolopzieners en Commissiën van Toezigt. Voor hen zal dan bedoeld zijn de

Opgave van enige punten, waarop men, bij het bezoeken ener school, vooral moet letten.

Het zijn zestien punten in totaal.

VAN DER V.

Studerenden voor opvoedkunde

Mededelingen no. 7549, mei 1968, van het Centraal Bureau voor de Statistiek verschaft informatie omtrent de aantallen ingeschreven studenten omstreeks 1 april 1968. Bovendien zijn ook gegevens opgenomen omtrent de aantallen studerende voor een universitair m.o.-akte-examen naar de toestand eind oktober 1967. Van de vele gegevens interesseren ons hier thans uitsluitend die welke betrekking hebben op opvoedkunde. Wat hieronder volgt wordt ontleend aan de tabellen 2, 3 en 6. Tabel 6 heeft betrekking op de universitaire m.o.-akte-examens.

Tabel 2. Studenten naar studierichting, per universiteit (toestand omstreeks 1 april).

	1967		1968		
	<i>m</i>	<i>v</i>	<i>totaal</i>	<i>m</i>	<i>v</i>
<i>totaal</i>					
1225	580	645	1598	698	900
R.U. Leiden			205	40	165
R.U. Utrecht			419	161	258
R.U. Groningen			228	124	104
Gem. U. Amsterdam			267	93	174
Vrije U. Amsterdam			109	60	49
Kath. U. Nijmegen			370	220	150

Bij bestudering van deze cijfers valt het overwicht der vrouwelijke studenten op; een, althans wat de jaren 1967 en 1968 betreft, toenemend overwicht. Het percentage vrouwelijke studenten ten opzichte van de mannelijke studenten steeg in deze jaren van 111 % tot 129 %.

Op drie van de zes universiteiten was het aantal vrouwelijke studenten groter, te Leiden, Utrecht en Amsterdam (G.U.). De verhoudingscijfers zijn respectievelijk ongeveer 1 : 4 (!), 2 : 3, 1 : 2.

Tabel 3. Eerstejaarsstudenten naar studierichting, per universiteit (toestand omstreeks 1 april).

	1967		1968		
	<i>m</i>	<i>v</i>	<i>totaal</i>	<i>m</i>	<i>v</i>
<i>totaal</i>	357	196	452	181	271
R. U. Leiden			63	17	46
R. U. Utrecht			112	34	78
R. U. Groningen			68	37	31
Gem. U. Amsterdam			74	25	49
Vrije U. Amsterdam			36	15	21
Kath. U. Nijmegen			99	53	46

De inschrijving van 1968 heeft bovenomschreven tendentie versterkt. Het aantal ingeschrevenen steeg van 357 tot 452, ten opzichte van 1967 tot 127 %. Maar het aantal mannelijke studenten steeg tot 113 %, het aantal vrouwelijke tot 138 %. In Leiden, Utrecht, Amsterdam (G.U.) bleef het aantal vrouwelijke studenten groter; de V.U. te Amsterdam „ging om”: 15 mannen tegenover 21 vrouwen. Te Groningen en Nijmegen bleven de mannelijke ingeschrevenen in de meerderheid, maar krap: 37-31; 53-46. Wat nu nog een randstadverschijnsel genoemd mag worden, zal, naar het zich laat aanzien, in 1969, 1970 landelijk verschijnsel zijn.

Tabel 6. Studerenden voor een universitair m.o.-akte-examen, per universiteit (toestand eind oktober 1967).

	alle studenten			Eerstejaarsstudenten	<i>m</i> <i>v</i>	
	<i>m</i>	<i>v</i>			<i>m</i>	<i>v</i>
	150	18	132	44	7	37
R. U. Groningen	23			—		
Kath. U.						
Nijmegen	127			44		

Bij de studerenden voor een universitair m.o.-akte-examen treedt het verschijnsel in versterkte mate op: 12 % tegenover 88 %; bij de eerstejaars 16 % tegenover 84 %.

We wagen ons niet aan een verklaring, noch durven we aan te geven of, en zo ja welke, consequenties het geconstateerde feit kan hebben?, behoort te hebben? We constateren slechts.

Van der V.